
Faglig samarbeid og oversikt over helsetilstanden

MERKESTEINER I NORSK MEDISIN

ØIVIND LARSEN

Email: oivind.larsen@samfunnsmed.uio.no
Institutt for allmenn- og samfunnsmedisin
Universitetet i Oslo
Postboks 1130 Blindern
0318 Oslo

Christian August Egeberg (1809 – 74) var militærlege, kirurg og allmennpraktiserende lege i Christiania og Bærum. Han så betydningen for legeprofesjonen av å etablere et sterkt faglig fellesskap og av at legene selv var med på å utvikle sitt kunnskapsgrunnlag. Han var således med på å danne Det norske medicinske Selskab, stiftet 1833.

Egeberg var ofte på studiereiser i utlandet, og i 1838 tok han initiativet til de såkalte skandinaviske naturforskermøtene, en godt besøkt internasjonal møteserie for leger og naturforskere, fra 1839 og helt til 1929.

I 1855 fikk han innført en løpende registrering av smittsomme sykdommer til bruk for å bedømme den såkalte epidemiske konstitusjon, for at man på denne måten skulle få bedre grunnlag for å forstå årsakene og å kunne sette i verk riktige tiltak mot sykdommene.

Hvem som blir berømt, og som får en berømmelse som også varer inn i ettertiden, er det egentlig bare den samme ettertid som kan vise. Det kan også være slik at det trengs en kjølig analyse for å bedømme dette – kanskje er det heller ikke dem som synes best i historiens lys som har hatt størst betydning for historiens gang.

På 1800-tallet vokste en nasjonal medisin frem i Norge. Dette skjedde på minst tre parallelle måter. I det ytre vokste det for det første opp et nasjonalt helsevesen befolket med nasjonalt utdannede fagfolk: leger, jordmødre, sykepleiere og andre.

For det andre orienterte norske leger og norske myndigheter seg om hva som foregikk på medisinen og helsevesenets område i utlandet, med det klare formål å se hva som kunne brukes og overføres i tilpasset form til det norske samfunn. Norske leger på 1800-tallet hadde ofte en bemerkelsesverdig omfattende reisevirksomhet. Noen dro av sted for offentlige midler for å skaffe informasjon, mens andre reiste på dels langvarige utenlandsopphold for egen regning (1).

For det tredje utviklet det seg en nasjonal medisinsk fagtradisjon, med selvstendig, original forskning. Til dette hørte en nasjonal medisinsk litteratur. Denne litteraturen kom til å dokumentere den nasjonale fagutviklingen på en måte som på grunn av språkbarrierene nok kunne virke hemmende på utviklingen (2). Mens norske leger og vitenskapsmenn behersket fremmede språk og kunne følge med i det som skjedde ute, gjaldt dette bare i liten grad den motsatte veien. Mye av den norske medisinske vitenskap forble norsk medisinsk vitenskap på grunn av språket. Betydningen av norsk medisinsk forskning lar seg derfor lenge vanskelig måle i form av hvilket internasjonalt gjennomslag den fikk.

På møtet i Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo 12.9. 1947 stod den nasjonale, norske medisin på programmet (3). Hva av eldre norsk medisinsk arbeid kunne sies å ha vitenskapelig verdi? Blant bidragsytere som ble nevnt, var Christian August Egeberg. Han drøftet trombose og emboli i 1844, før temaet var blitt tatt opp internasjonalt.

Christian August Egeberg var først og fremst kliniker. Han har fått ettermæle som en aktiv og omsorgsfull lege i norsk helsevesen, som kirurg, som militærlege og i den legepraksisen som han bokstavelig talt drev til «sin døyande» dag. På vei til et sykebesøk i 1874 veltet han med sin vogn. Han brakk lårbeinet og ble få dager senere funnet død i sin seng.

Men Egeberg var med sin medisinske tenkning og sitt virke i frontlinjene ikke bare i norsk medisin, han var også med i utlandet (4).

Han utførte en blodoverføring allerede i 1836, opererte en klumpfot i 1839 og fjernet en eggstokk i 1843. De kirurgiske ferdigheter på denne tiden og ikke minst de lite utviklede anestesimetodene gjorde dette til dristige bragder. Datidens heroiske kirurgi må imidlertid sees i lyset av at det uunngåelige alternativ ofte var pasientens snarlige død. Egeberg foreslo også å utføre gastrostomi i 1837, en operasjon som det ble en fransk lege som først utførte 12 år senere. Og i 1844 konstruerte Egeberg en spesiell støvel til bruk ved plattfot.

Men var det likevel slike prioriteter som fikk størst betydning for utviklingen av norsk medisin, uansett hvor banebrytende de kunne virke i samtiden? Sett på avstand, halvannet århundre senere, er det neppe innsatsen som lege eller modig kirurg som har gitt ham varig plass i norsk medisinsk historie. Det er heller hans innsats som miljøbygger og som kontaktskaper.

Faglig fellesskap

Egeberg så klart betydningen av at legene skulle ha et medisinsk fagmiljø. Han var med på å videreutvikle hovedstadens medisinske leseselskap, som var oppstått i 1826, til å bli Det norske medicinske Selskab, stiftet 1833. Han var aldri selv med i styret, men han var i mange år en aktiv møtedeltaker. Gjennom hele 1800-tallet var Selskabet det sentrale medisinske diskusjonsforum i Norge.

Han reiste mye utenlands. Hans mange studieturer lærte ham hvor viktig internasjonal kontakt var for den lokale fagutviklingen i Norge. I Tyskland ble det f.eks. holdt naturforsker møter der det også var skandinaver til stede. Men det var både tvil og lunkenhet i Danmark, Sverige og Norge om hvorvidt det hadde noen hensikt å arrangere slike møter her. I 1838 tok imidlertid Egeberg initiativ til å sende ut en invitasjon, signert av en rekke skandinaviske vitenskapsmenn, til danske, norske og svenske naturvitenskapelige forskere og leger. Invitasjonen innbød til et møte i Göteborg året etter, i juli 1839. Hele 92 deltakere møtte opp.

Dette møtet ble det første i serien av såkalte skandinaviske naturforsker møter. Møtene ble holdt med få års mellomrom helt frem til 1929. Allerede ved det andre møtet, holdt i København i 1840, var det 303 påmeldte. I Stockholm i 1842 var det 436 (1). Christiania lå sannsynligvis litt ute av veien for de øvrige skandinavernene, siden deltakelsen gjerne var noe lavere når møtene ble holdt i Norge. I 1844 var det 176 deltakere her, men i 1916 var det 503. Størst deltakelse, 740 var det, ikke overraskende, ved det siste møtet i København i 1929. Størrelsen på det vitenskapelige miljøet tatt i betraktning, er tallene 713 fra Stockholm i 1863 og 734 fra Stockholm i 1880 imponerende. Dette viser at slike møter som Egeberg tok initiativet til, fylte et behov.

I våre dager er det en selvfølge at det arrangeres medisinske møter og konferanser. På 1800-tallet var det ikke slik. Enkelte norske leger deltok f.eks. på sommerkurs i Tyskland, men konferanser for gjensidig informasjonsutveksling var ennå fremmed for nordmenn. Nå regner vi det for å være et profesjonskriterium for leger at de selv er med på å utvikle sitt kunnskapsgrunnlag. Egebergs initiativ for å få skandinavernene med på fellesmøter var et viktig bidrag. Legene ble en integrert del av forskningsverdenen. Det var ingen selvfølge i en tid da profesjonen fortsatt ikke kan sies å ha funnet sin form. Det er kanskje opprettelsen av de internasjonale kontaktene som på lang sikt var Egebergs mest betydningsfulle innsats for norsk medisin.

Epidemiologen Egeberg

På midten av 1800-tallet var man opptatt av den såkalte epidemiske konstitusjon, *constitutio epidemica*. Medisinhistorisk sett er dette begrepet uklart fordi det brukes i flere betydninger. I Det norske medicinske Selskab i Christiania mente man med den epidemiske konstitusjon den aktuelle

forekomsten av smittsomme sykdommer og det man antok denne forekomsten kunne komme av. Hyppigheten og alvorlighetsgraden av de smittsomme sykdommene svingte fra tid til annen og var forskjellig fra sted til sted. Men hva var årsakene? Vi må huske på at på denne tiden var infeksjonssykdommene den viktigste sykdomsgruppen, og årsaksforholdene var for de fleste av dem fortsatt meget uklare.

På møtet 11.4. 1855 var det en diskusjon om dette (5). En rekke av medlemmene uttalte seg. Da var det at Egeberg foreslo at samtlige av Selskabets medlemmer skulle levere månedlige beretninger til en dertil valgt komite... over alle de sykdommene som forekom i deres praksis og som kunne veilede ved bedømmelsen av *constitutio epidemica*. Da ville man, mente Egeberg, få et klarere grep om sykdomsstatistikken enn gjennom de listene som ble avgitt årlig.

Forslaget ble diskutert frem og tilbake. Dels drøftet man de praktiske sidene ved å innføre et slikt tiltak, dels hvorvidt det var Selskabet som var rette instans til å gjøre det. Men registrering ble det, og fra og med september 1855 ble det publisert en løpende statistikk (7) (fig 1). Det synes klart at Egeberg med dette initiativet, som senere ble fulgt opp, utvidet og som må kunne sies å ha dannet spiren til den landsomfattende monitorering av folkehelsen som Norge senere er blitt kjent for, gav sykdomsstatistikken en ny dimensjon. Fra å være dokumentasjon for årsberetninger ble statistikken et aktivt verktøy i studiet og bekjempelsen av sykdommene. Ved at det var leger i medisinenes førstelinje som skulle forestå registreringen, må vi anta at deres årvåkenhet og interesse for den viktige epidemiske konstitusjon ble vedlikeholdt og skjerpet – og sekundært deres interesse for sykdommers årsaksforhold i sin alminnelighet.

Christian August Egeberg var født i Christiania i 1809, og døde i Bærum i 1874. Studenteksamen 1827, medisinsk embetseksamen i Christiania 1833. Koleralege, senere lege ved Aker sogns fattigvesen, 1835 – 37 reservekirurg ved Rikshospitalet, 1839 – 40 reservelege ved Fødselsstiftelsen. 1834 utnevnt til kompanikirurg i kavalleribrigaden, 1841 batterikirurg. Stasjonert sammen med de norske tropper i Skåne i 1848 og overlege ved lasarettet i Malmö. Avskjed som militærlege i 1853, senere privat legepraksis til sin død. Medstifter av Grefsen Vandkuranstalt 1858 (6).

Portrettet tilhører Det norske medicinske Selskab. Det er usignert og udatert, men det menes at det er malt av Mathias Stoltenberg (1799 – 1871).

Figur 1 Løpende statistikk ble publisert (7)

Hva er en vitenskapelig merkestein?

Hvis noe skal fortjene betegnelsen merkestein, må det være noe som innleder en ny faglig retning som viser seg å være fruktbar for videre kunnskapsutvikling. For Egebergs vedkommende er det da naturlig å fremheve møteinitiativene og ideen om en løpende medisinsk statistikk.

Egeberg selv hadde ikke så stor vitenskapelig produksjon. Men hans vitenskapelige innsats ble åpenbart verdsatt i samtiden. Han ble medlem av Videnskabs-Selskabet i Christiania, det som nå er Det Norske Videnskaps-Akademi, allerede i 1858. Han ble da medlem nr. 44 (8). Noen skriftlig begrunnelse for at han ble innvalgt er ikke funnet, så vi vet ikke hvilke deler av hans virksomhet Selskabet la størst vekt på.

Rikdom og samfunnsansvar

Hvilken betydning kan det ha hatt at Christian August Egeberg var født med en «sølvskje i munnen»? Han var sønn av grosserer Westye Egeberg (1770 – 1830), ble etter hvert medeier i trelastfirmaet Westye Egeberg & Co og eide

Gyssestad gård i Bærum. Han var født inn i den nasjonale eliten og holdt seg der. Hans svigerfar var f.eks. generalmajor Theodor Christian Anton Broch (1796 – 1863).

Egeberg brukte den sølvskje han var født med til stor nytte for norsk medisin. Johan Lauritz Bidenkap (1828 – 92), som var konstituert stadsfysikus i Christiania fra 1867 og utnevnt fra 1869, fikk f.eks. i 1857 anledning til å foreta en omfattende rundreise på Vestlandet for å studere spedalskhet, finansiert av Egeberg og hans brødre.

Og i 1858 opprettet Egeberg det såkalte Egebergske legat til beste for norske leger og deres enker.

LITTERATUR

1. Olsen BO. Recreation or professional necessity – the study tours of nineteenth century Norwegian physicians. I: Larsen Ø, red. The shaping of a profession. Canton MA: Science History Publications/USA, 1996: 258 – 75.
2. Larsen Ø, Nylenna M. Medisinsk sakprosa som samfunnsbygger. I: Johnsen EB, Eriksen TB, red. Norsk litteraturhistorie. Sakprosa fra 1750 til 1995. Bd. 1. Oslo: Universitetsforlaget, 1998: 302 – 13.
3. Det norske videnskaps-akademi, årbok 1947. Oslo: Dybwad, 1948: 18 – 20.
4. Schönberg E. Minnetale over C.A. Egeberg 26. august 1874. Forhandlinger i det Norske medicinske Selskab i 1874. Kristiania: Det Steenske Bogtrykkeri, 1875.
5. Forhandlinger i det medicinske Selskab i Christiania i 1855. Norsk Mag Lægevidensk 1855; 2. R. 9: 815 – 7.
6. Larsen Ø. Christian August Egeberg. I: Norsk biografisk leksikon. Oslo: Kunnskapsforlaget, under trykking, 2000.
7. Forhandlinger i det medicinske Selskab i Christiania i 1855. Norsk Mag Lægevidensk 1855; 2.R. 9: 751.
8. Amundsen L. Det norske videnskaps-akademi 1857 – 1957. Oslo: Aschehoug, 1957.

Publisert: 30. september 2000. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 14. februar 2026.